

Vit kunnu ikki flýggja frá ábyrgd

– Vit kunnu ikki flýggja frá ábyrgdini at loysa okkara trupulleikar heima – tað er jú har teir eru íkomnir, skrivar Kjartan Kristiansen, stjóri á Menningarstovuni, m.a.

Í The Economist, 10. sept. 1994, er grein hjá Vaclav Klaus, forsætismálaráðharra í Tjekkia. Umframt at vera virður politikari og kanska statsmaður er Vaclav Klaus høgt í metum sum figgjarfrøðingur. Í einari viðmerking sigur hann, at vit sleppa ikki undan teimum trupulleikum, ið vit hava skapt heima hjá okkum sjálvum við at fara upp í Européiska Samveldið. Trupulleikarnir fara framvegis at verða óloystir.

Í greinini greiðir Vaclav Klaus annars frá truplu gongdini hjá gomlu kommunistisku londunum fram í móti einum nýmótans samfelag, sum í stórum byggir á marknaðarbúskaparligar fyrirtæti, og hvat henda gongd krevur av londunum sjálvum og samstarvinum við Vestur-Evropu. Men hann vísir herumframt gjølla á, at eisini Vestur-Evropa tørvar reformar og endurnýgging.

»Sjónligu teknini um, at tað ikki hevur eydnast Vestur-Evropa at endurnýggja seg, eru m.a. talið á arbeiðsleysum, ið bæði er at spilla burtur virði og ber í sær sera hótandi sosialar trupulleikar fyri samfelagini. Talið á arbeiðsleysum tykt harafturat eftir øllum at døma ikki at verða ávirkað av broytingunum í gongdini í búskaparligum framburði ella í gongdini hjá fyrirkønum. Høvuðsorsøkin til arbeiðsloysið liggur ikki í ov stórum tilbøði upp á arbeiðsmegi, heldur ikki í tvørandi eftirspurning eftir arbeiðsmegi, heldur ikki í innflytingini, heldur ikki í tvørandi tøkni- og tekniskari gongd, heldur ikki í ovur stórum innflutningi av vør-um úr Landsynnings-Asia, og heldur ikki í biligari arbeiðsmegi í Eystur-Evropa. Tann táturin, ið kanska frægast lýsir orsøkina til arbeiðsloysið er alt ov høga innlendska lønin í mun til produktivitæt hjá teimum arbeiðandi. Lønarlagið fyrilønin er brotið, og lønarlagið verður í staðin fyri ásett fyrilønin í samfelagið sum heild (makroøkonomiskt)

millum statin (og vinnufelagini) og fakfelagini; síðan er lønarlagið hækkað enn meira við kravdum kostnaðum lögðum oman á lønina, áløgðum av statinum. Einfaldliga mugu evroparar fáa í lag samsvar millum løn og úttíning; í aðrar máta fara fleiri teirra at verða útan arbeiði alla sína tíð.

Nú friður hevur lagt sum um kjakið um lønarniðurskurd, kann tað tykjast nasadjartv at koma við hesari endurgevingini úr grein Vaclav Klaus'. Tá vit kortini gera tað, so kemst tað m.a. av, at almenna kjakið í

Føroyum um løn og produktivitæt tykt ikki at hava havt til endamáls at finna fram til, hvørjar forðingar fyrilønin er búskaparligari endurreisn og framgongd, ið vit sjálvi hava skapt, og sum vit tí sjálvi mugu loysa.

Lat tað samstundis verða sagt, at lønarlagið er hvørki okkara størsti trupulleiki ella okkara einasti trupulleiki. Men tað skerst ikki burtur, at lønarlæg og produktivitæt í rættliga stóran mun ávirkar okkara møguleikar fyrilønin og framgongd. Sambandið millum lønarlæg og produktivitæt er fyrst og

fremst ein leiðsluspurningur, men leiðslan á einstøku fyrirkønum fær illa ávirka hetta samband, so leingi makro-økonomisku forðingarnar eru so stórar.

Dagsins innihaldi hjá flestu fyrirkønum í dag er, hvussu tær skulu megna at gjalda dagsins kostnaðir. Slíkar fyrirkøni liva upp á lanta tíð. Hendir einki munagott, verða tær fyrr heldur enn seinni afturlættnar. Men meira enn leikkaður kostnaður skal til fyrilønin hjá fyrirkønum. Til tess krevst ein drivandi málsetningur, ið leiðsla, starvsfólk, eigar-

ar, kundar og figgingarstovnar kunnu savnast um.

Bert hendinga fyrirkøni í Føroyum hava inntøkur av virkseminum, ið eru nóg stórar til bæði at gjalda útreiðslurnar og til at geva fyrirkøni avlop. Fleiri fyrirkøni klára bert til dagin og vegin, men ikki til rentur og avdráttir, og nógvar tykt vera, sum høra útan so frægt sum at klára at rinda nakað til rentur og avdrátt.

Hjá fyrirkønum, sum í vanligum rakstri ikki megna at gjalda rentur og avdrátt og geva avlop, er tað bert spurningur um tí, áðrenn fyrirkøni má gevast, verður ikki okkurt heilt munagott gjørt til at venda gongdini, og tíverri er ongin vissa fyrilønin, at hetta »munagóða« er nóg mikið.

Av munagóðum tiltøkum, ið vanligja verða roynd, kunnu nevast

* at sleppa sær av við partar av virkseminum, ið ikki gevur avkast til fyrirkønum,

* at seta nýggja leiðslu, (ið er før fyrilønin at leggja og halda nýggja kós)

* at skera burtur óneyðugan kostnað og effektivisera fyrirkønum

* at sanera fyrirkøni við at tilføra nýggjan kapital og fáa lánveitarar at sleppa so mikið av skuldini, at tað, sum eftir verður, kann gjaldast

* at kasta saman við øðrum fyrirkønum

Øll tiltøk vilja tó verða nyttuleys, um fyrirkøni ikki hevur ein greiðan og framtidarvandan málsetning, og um tiltøkini ikki geva leiðslu og starvsfólki møguleikan at royna at røkka hesum málsetningi, t.d. at veita keyparum á vaksandi marknaðum vørur ella tænastur á høgum góðskustøði.

Fyrsta fortreytin er so, at fyrirkøni (leiðsla og starvsfólk) samvirka um at náa ein fyrisetan og dagfórðan málsetning, ið keyparar, eigarar og figgingarstovnar eru samdir um.

Er henda fyrirtætið ikki til steðar, er lítið hugsandi, at fyrirkøni megna at rinda kostnaðirnar og ríkiliga tað. Kostnaðir eru jú ikki fyrst og fremst ein útreiðsla. Kostnaðir standa fyrilønin í keyp av vørur og tænastum, herundir eisini lønum, sum fyrirkøni hevur fyrilønin, um hon skal røkka málsetninginum. Útan málsetning hava kostnaðirnar onga meining, og kostnaðarsparing kann ikki verða sett í nakað skilvíst høpi.

Tað tyktist eftir øllum at døma vera sera trupult at fáa keyparar, eigarar og figg-

ingarstovnar at vera samdar um málsetningarnar hjá føroyskum fyrirkønum. Vit hoyra dagliga frá útlendskum keyparum, at føroyskar fyrirkøni eru óálitandi at samstarva við. Frá figgingarstovnum hoyra vit, at teir síggja eingi »bæredygtige projekter«, og bert í hendinga fyrilønin setir onkur annar enn fakfelag, figgingarstovnar o.t. eginpening í nakað virksemin.

Leiðsla og starvsfólk hava undir slíkum umstøðum sera lítlan møguleika at venda gongdini. Eingin tyktist hava áhuga fyrilønin málsetningi, og í fyrirkøni er hvørki avlopsorka, tíð ella krav um málsetning. Hjá teimum snýr tað seg tí mestsum einans um at finna uppá tiltøk til at tryggja sær arbeiðsplássid ein dag um ferðina í vón um, at okkurt fer at vísa seg. Teirra stríð man í roynd og vørur hvørki gera frá ella til. Teirra tær at fáa lykilin snarðan um kemur, tá tað hóvar figgingarstovnum við fallkomnu lánunum. Lønarniðurskurdur í hesum fyrirkønum kann kanska seinka steingingini av fyrirkøni, men loysir einsamalt einki. At arbeiðsfólkið heldur vil hava lægri løn enn fara heilt undir ALS, er tó til at skilja.

Tó at allur heimurin er í broyting, so tyktist vit halda fast um gamlar framleiðsluhættir og gamlar framleiðslur. Vit tyktist halda, at royndir lønarsáttmálar tryggja okkum betur enn nýggir samvirkishættir. Vilja vit sjálvi ikki broytingina og royna hana, gerst framtíðin dýpur.

Umheimurin – og fyrilønin skuld okkara samfelag eisini – er í eini ógvusligari broytingartíð. Nýggja tíðin er serliga merkt av, at vit mugu nýta kunnleika, vitan og fatan í okkara framleiðslu av vørur og tænastum heldur enn maskinur og serligar skipanir við tí endamáli at framleiða nógð. Hetta er ein partur av broytingini, vit nú skulu ígjøgnum.

Annar tátur í broytingini stendst av, at teir hættir at skipa okkum og okkara fyrirkøni eru um at eldast, eins og okkara vørur eisini eru tað. Allar verur hava eina livitíð, ið er eitt eyðkenni fyrilønin veruna. Menniskjað hevur sína livitíð, og skipað samstarv millum menniskjur, eitt nú fyrirkøni, hava sína livitíð.

Munurin millum einstakar verur og fyrirkøni er, at ein fyrirkøni kann endurnýggja seg við at seta sær nýggj mál, ið samstarvið í fyrirkøni kann virka fyrilønin. Er áhugaðir keyparar, ið taka undir við nýggju málunum, kann fyrirkøni aftur